

**ALEKSANDER GRİGOREVİÇ KRASNOKUTSK’UN GÜNLÜĞÜNDEN
“1808 YENİÇERİ AYAKLANMASI VE ALEMDAR MUSTAFA PAŞA
VAKASI”**

**ALEMDAR MUSTAFA PASHA INCIDENT AND 1808 JANISSARY
REBELLION ACCORDING TO ALEXANDER GRIGOREVICH
KRASNOKUTSK’S DIARY**

Yrd. Doç. Dr. Fatih ÜNAL*

Özet

1806’da başlayan Osmanlı-Rus harbinin mütareke sürecine girmesi üzerine barış görüşmeleri için Bükreş’te bulunan Rus karargâhından Aleksander Grigoreviç Krasnokutsk kurye olarak İstanbul’a gönderildi. İstanbul’a geldiği tarihlerde yeniçeriler Alemdar Mustafa Paşa’ya karşı isyan hazırlığı içerisindeydi. Alemdar’ın ölümüyle sona eren bu isyan, yeniçerilerin kin ve öfkesi, İstanbul’un ateş, kan ve gözyaşına boğulması, yabancı misyon şeflerinin diplomatik savaşları yabancı bir gözlemcinin tarafsız bir yaklaşımıyla bu günlükte¹ ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Krasnokutsk, Prozorovsk, Alemdar Mustafa Paşa, Yeniçeriler, Rusçuk, İstanbul

Abstract

When the Ottoman-Russian War (1806) armistice negotiations started, Russians send Alexander Grigorevich Krasnokutsk as a diplomatic courier, to Istanbul from Bukresh. At the time of his arrival Janissary’s were preparing a rebellion against Alemdar Mustafa Pasha. The rebellion process, rage of Janissary’s that horribaly effected İstanbul, diplomacy wars between forreign missionaries are objektivly told by a forreign observer in this diary.

Key Words: Krasnokutsk, Prozorovsk, Alemdar Mustafa Pasha, Janissaries, Rousse/Ruse, Istanbul

* Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

¹ *Dnevniya Zapiski Poezdki v Konstantinopol Aleksandra Grigoreviça Krasnokutskogo v 1808 godu, Samim im Pisanniya*, S. Selivanovsk Basımevi, Moskova 1815.

Giriş

19. asrın başları, hızla yayılan Fransız emperyalizmi karşısında büyük devletlerin oluşan yeni konjonktüre göre ittifak arayışlarına sahne oldu. Modernleşme yolunda önemli adımlar atan Osmanlı devleti, Fransız ve Rus yayılmacılığı karşısında topraklarını muhafaza edebilmek için Avrupa'da siyasi dengelerin çok hızlı değiştiği bu dönemde uluslararası muvazene politikasına yönelerek mevcut durumu muhafazaya çalıştı.

Napolyon Bonapart'ın Fransa'da imparatorluğunu ilan etmesi ve Avrupa'daki zaferi İstanbul'da Fransızların kısa süre önce Osmanlı topraklarına yönelik tehditlerini unutturmuş, Rusya'nın Balkanlarda bulunan Osmanlı topraklarına karşı hasmâne politikaları karşısında III. Selim Fransa'yla ittifaka daha önem vermeye başlamıştı. Fransız elçisi General Sebastiyani'nin de diplomatik maharetiyle kısa sürede Osmanlı devleti savaşta ve barışta Fransa'nın müttefiki, İngiltere ve Rusya'nın ise düşmanı haline geldi. Rusya ile Fransa arasında savaşın başladığı tarihlerde Ruslar savaş ilanına bile gerek duymadan Eylül-Ekim 1806'da Osmanlı hudutları içinde bulunan Hotin ve Bender kalelerini ele geçirdi. Kili ve Akkerman kaleleri de aynı akıbete uğradı. Bunun üzerine Osmanlı devleti müttefiki Fransa'ya güvenerek Rusya'ya savaş ilan etti². Osmanlı ordusu 30 Mart 1807'de sefere çıktı ve 24 Mayıs'ta Silistre'ye ulaştı. Ancak iki taraf arasındaki münasebetler daha çok Fransa'nın tutumuna bağlı olduğu için herhangi bir ciddi muharebe yaşanmadı³.

Bu sıralarda Fransa, Rusya ile Tilsit muahedesini yaptı. Tilsit muahedesine göre Fransa, Osmanlı devleti ile Rusya arasında önce mütareke ve ardından barış antlaşması yapılmasına arabuluculuk yapacaktı⁴. Eğer Osmanlı devleti bunu kabul etmezse, o zaman muahedenin gizli maddelerine göre Fransa ve Rusya Osmanlı Avrupa'sını aralarında paylaşacaktı⁵. Tilsit Muahedesinde kararlaştırıldığı gibi mütareke görüşmeleri başladı ve Reisülküttap Galip Efendi 24 Ağustos 1807'de Slobozia'da Ruslarla mütareke yaptı. Bu mütarekeye göre Ruslar 35 gün içinde Memleketeyn'in tahliyesini kabul ediyordu. Bunun üzerine Osmanlı ordusu kışı geçirmek üzere Edirne'ye döndü⁶.

Fransa ve Rusya aralarındaki barışı ittifak derecesine ulaştırdı. 12 Ekim 1808'de Napolyon ve Çar Aleksander arasında yapılan Erfurt görüşmesinde Fransa, Memleketeyn'in Ruslar tarafından ilhâkını kabul etti. Fransa'yla bu ittifaka güvenen Rusya mütareke hükümlerine uymayarak Memleketeyn'i boşaltmaya yanaşmadı. Artık Fransa için de Osmanlı devletinin ittifakına ihtiyaç kalmamıştı. Bu esnada Kabakçı Mustafa isyanının çıkması ve III. Selim'in tahttan ferâgat

² Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat*, III-IV, Haz. N.Çağatay, TTK, Ankara 1987, s.211.

³ *Netayicü'l-Vukuat*, s.214; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, IV, Yersiz 1961, s.85.

⁴ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, V, TTK, Ankara 1983, s.98-99; Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi*, TTK, Ankara 1987, s.300-301.

⁵ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s.100.

⁶ *Netayic ül-Vukuat*, s.221; Danişmend, *age.*, s.89.

etmesiyle Fransa, Osmanlı reformlarının askıya alınmış olmasını ve Osmanlının düzelmesinin artık imkânsız olduğunu bahane ederek Osmanlıyı gözden çıkardığı gibi, Osmanlı-Rus barış sürecine de yeterli desteği vermedi. Osmanlı-Rus barış antlaşması görüşmeleri için görevlendirilmiş olan Muhip Efendi'nin Paris'teki girişimleri de çeşitli bahanelerle geciktirildi⁷.

Fransa'nın Rusya'yla işbirliği ve Osmanlıyı Rusya karşısında yalnız bırakması, hatta Rusya'yla birlikte Osmanlı topraklarını paylaşma tasarıları, payitahtta Fransızlara artık güvenilemeyeceğini ortaya koymuş, Ruslarla barış görüşmelerinde Osmanlı kendisi çözüm aramak telaşına düşmüştü. Bu arada Ruslarla yapılan mütareke sürecinin sona ermesi ve halen barış görüşmelerinde ilerleme kaydedilememesi üzerine Osmanlı devleti barış görüşmeleri için Ruslarla doğrudan temas kurma yolunu seçti. Rus orduları başkomutanı olarak mütarekeden hemen sonra Tuna memleketlerine tayin edilen ve Bükreş'te bulunan Rus Feldmareşali Aleksander Aleksandroviç Prozorovsk'a müracaat edildi⁸. Erfurt görüşmesinin ardından isteklerini Osmanlıya kabul ettirme fırsatı yakalamış olan Rusya, Fransa ile ittifakın uzun sürmeyeceğini bildiğinden elini çabuk tutmak istiyordu. Osmanlı murahhaslarıyla yeniden barış müzakerelerine girişmek için Prozorovsk da, hükümetinden bu yönde talimat almış bulunuyordu⁹. Osmanlı devletin bu müracaatına cevap mektubunu Rus Feldmareşali tarafından kurye olarak İstanbul'a gönderilen Aleksander Grigoreviç Krasnokutsk getirdi. Onun geldiği günlerde İstanbul, devlet otoritesinin sarsıldığı, dâhilî karışıklıkların yaşandığı, askerî-idarî alanda belirsizliklerin hüküm sürdüğü, büyük devletlerin diplomasi savaşlarının hız kazandığı merkezlerden biri haline gelmişti.

Aslında III. Selim'in azliyle başlayan süreçte Osmanlı devleti tarihinin en karışık günlerini yaşıyordu. Nizâm-ı Cedid karşıtlarının Kabakçı Mustafa önderliğinde yeniçerileri ayaklandırması sonucu III. Selim Nizâm-ı Cedid'i kaldırdığını ilan ettiyse de, bununla yetinmeyen asilerin baskısı sonucu tahtı IV. Mustafa'ya bırakmak zorunda kalmıştı. Yeniçerilerin baskı ve zorbalıklarına dayanamayan ve "Ruşuk Yârânı" olarak tarihe geçen Nizâm-ı Cedid taraftarı devlet adamları Ruşuk ayanı Alemdar Mustafa Paşa'ya sığınarak onun desteğiyle III Selim'i yeniden tahta çıkarmak ve reformların devam etmesini sağlamak istiyordu¹⁰. Alemdar Mustafa'yı bu konuda ikna etmeye muvaffak olan Ruşuk yaranı onu ordusuyla İstanbul'a getirtmiş ise de, bu esnada III. Selim'in katledilmesi planları değiştirmişti. Hayatta kalan II. Mahmut tahta çıkarılmış, o da Alemdar'ı sadrazam tayin etmişti¹¹. Artık iktidarda devlet işlerinin inceliklerine pek vakıf olmamakla birlikte, kuvvet ve kudrete mâlik ve reformlara açık Alemdar

⁷ Netayic ül-Vukuat, s.235-236.

⁸ Netayic ül-Vukuat, s.236. Düşman devlet elçilerinin Yedikule'ye hapsedilmeleri geleneği III. Selim döneminde kaldırılmış ve Osmanlı-Rus harbinin başlamasıyla ilk olarak uygulamaya konularak Rus elçisi İtalinskiy memleketine iade edilmişti. Bu sebeple savaş esnasında Rusya'yla diplomatik münasebetler askeri makamlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bkz, Danişmend, *age.*, s.84.

⁹ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 9 (Ek Cild), Sabah Medya Ofset, Yersiz-Tarihsiz, s.189.

¹⁰ Karal, *age.*, s.87.

¹¹ Karal, *age.*, s.88-89.

ve Rusçuk yararı bulunuyordu. Alemdar döneminde ayanlarla Sened-i İttifak yapılarak onların itaat altına alınmasına çalışılmış, Nizâm-ı Cedid'i ihya etmek üzere Sekbân-ı Cedid adında yeni bir askeri ocak teşkil edilmişti. Alemdar'ın sert ve etkin politikaları yeniçerileri sindirmiş ise de kin ve öfkelerini ortadan kaldırmamıştı. Ruslarla mütareke yapılmış olmasına rağmen henüz barış antlaşması için ilerleme kaydedilememişti. Barış görüşmeleri için Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa'ya gönderilen Grigoreviç'in İstanbul'a geldiği tarihlerde İstanbul patlamaya hazır bir bomba idi. Yeniçerilerin isyan hazırlıkları son aşamasına gelmişti. Ancak kutsal Ramazan ayının çıkması bekleniyordu.

1-Grigoreviç'in İstanbul'a Gelişi

Grigoreviç 4 Kasım 1808'de Rus ordusu Feldmareşali Knez Aleksander Aleksandroviç Prozorovsk'un karargâhının bulunduğu Bükreş şehrinde tercümanı ile birlikte yola çıktı. Hava muhalefeti dolayısıyla Rusçuk istikametinde bulunan Petr köyünde geceledikten sonra ertesi gün yola devam ederek sabah erken saatlerde Türklerin elinde bulunan bir sınır karakolu olan Giurgiu (Jurji) Kalesi'ne ulaştı. Burada daha önceden kendisiyle tanıştığı ve geleceğinden haberdar olan Edim Paşa tarafından karşılandı ve hiç vakit kaybetmeden kendisini Tuna üzerinden Rusçuk'a yollamasını rica etti. Edim Paşa birkaç gündür devam etmekte olan nehrin şiddetli dalgaları dolayısıyla onun bu teklifine sıcak bakmadıysa da ısrarları karşısında bir kayık temin edilerek Grigoreviç yola çıkarıldı. Üç saatlik zorlu bir nehir yolculuğundan sonra Osmanlı genel karargâhının bulunduğu Rusçuk'a ulaşan Grigoreviç burada fazla kalmadan, yanlarına verilen bir Tatar'ın refakatinde yola devam ederek önce Razgrad (Hazergrad)'a, ardından Djuma (Cuma) şehrine, oradan Osman Pazar'a, daha sonra Balkan dağları üzerinden yapılan iki günlük zorlu bir yolculuğun ardından 8 Kasım sabahı Slivni şehrine vardı. Slivni'den sonra sırasıyla Yanbolu, Adrianopol, Babaeski, Burgaz, Çorlu, Silivri, Büyük ve Küçük Çekmece yoluyla Marmara denizi sahilini takip ederek gece yarısı saat 2'de İstanbul'a geldi. Ramazan münasebetiyle fenerler ve mahyalarla aydınlatılmış olan camileriyle İstanbul onu adeta büyüledi. İstanbul'da bütün yabancı temsilciliklerin bulunduğu Pera'ya geçen Grigoreviç Rusçuk'tan tanıdığı Ermeni asıllı Bogos'un hanesine yerleşti¹².

2-Grigoreviç'in Alemdar Mustafa Paşa ile Görüşmesi

İstanbul'da kendisine rehberlik eden kişi Rus taraftarı, muhtemelen ajanı olan ve Manuk Bey olarak bilinen Ermeni asıllı Emanuel Marzaian idi. İstanbul'a geldiği günün sabahı, evinde kaldığı Bogos'un kardeşi Gabriel'i Rusçuk'tan tanıdığı Manuk Bey'e göndererek gelişini vezir Mustafa Paşa'ya ulaştırmasını istedi. Manuk Bey Mustafa Paşa'nın hizmetinde görev yapan onun en sevdiği ve en

¹² Dnevniya Zapiski, s.1-14.

yakın adamlarından birisi idi. Hiçbir eğitim almamış olmasına rağmen çok zeki ve kurnaz biri olarak bilinen Manuk Bey, uzun yıllar Mustafa Paşa'nın hizmetinde görev yaptığı ve onun güvenini kazandığı için hükümet işlerinde etkili ve aynı zamanda İstanbul'un önde gelen Ermeni tüccarlarından¹³.

Gabriel kısa sürede dönerek Manuk Bey'in vezirin yanına gittiğini ve kendisini orada beklediklerini haber verdi. Bunun üzerine Grigoreviç derhal Gabriel'le birlikte vezirin huzuruna çıkmak için Bâb-ı Ali'nin yolunu tuttu. Kapıda Manuk Bey kendilerini karşıladıktan sonra vezirin huzuruna alındı. Rus kurye Alemdar hakkında yeterli malumat edinmiş bulunuyordu. Alemdar'ı günlüğünde şöyle anlatıyor: “*Büyük vezir (Alemdar), zamanında sıradan bir bayraktar imiş. Rusçuk yakınında bir paşanın (Tirsiniklioğlu İsmail Ağa) kethüdası imiş. Ancak dik başlı ve zeki. Etrafında topladığı adamlarla eşkiyalık yapmış. Kendi efendisi ve hâmisini öldürmüştü. Her yeri yağmalayarak oldukça güçlenmiş. Büyük bir ordu kurarak kendisini bütün Rumeli'nin ağası ilan etmiş. Birçok kez İstanbul üzerine taarruzlara teşebbüs etmiş. Sultan kendisini mecburen paşa olarak tanımış ve kıymetli hediyeler göndermiş. Kısa bir süre önce Selim'i tahttan alaşağı etmeleri üzerine Alemdar Selim'i yeniden tahta geçirmek için ordusuyla İstanbul'a gelmiş. Fakat Sultan Mustafa Rusçuk paşasının yaklaşmakta olduğunu duyunca Selim'i öldürtmüştür. Bu durum karşısında Alemdar Sultan Mustafa'yı zindana atmış ve tahta küçük kardeşi Mahmut'u oturtmuştur. Bunun karşılığında sadaret makamına tayin edilmiştir. Bu dönemden itibaren Osmanlı imparatorluğunda kendi otoritesini tesis etmiştir. Mahmut ismen padişah olmakla birlikte bütün yönetim işleri Mustafa Paşa'nın salâhiyetindedir*”¹⁴.

Grigoreviç Mustafa Paşa ile görüşmesini günlüğünde şöyle anlatıyor: “*Mustafa Paşa haşin ve görkemli bir şekilde divanda oturuyordu. Sarığına purlantalı tüy parlıyordu. Kemerinde ise Sultan Mahmut tarafından hediye edilen elmas hançer vardı. Çevresinde yaklaşık 500 kişilik bir muhafız birliği bulunuyordu. Asyavâri bir ihtişam ve müthiş bir şatafata sahipti. Feldmareşal Prozorovsk'un mektubunu kabul ederek büyük bir memnuniyet duydu ve birkaç defa hoş geldin, safa geldin sözlerini tekrarlayarak beni tebrik etti*”¹⁵.

¹³ *Dnevniya Zapiski*, s.14-15. Manuk Bey Alemdar Mustafa Paşa'nın ölümünden sonra Rusçuk'a kaçarak burada Ruslar için çalışacaktır. Kendisine Eflak beyliği verilmesi için bütün maddi imkanlarını seferber etmeye hazırdır. 1809'da Osmanlı-Rus barış ümitlerinin ortadan kalkıp muharebenin yeniden başladığı yıllarda Rusları teşvik ederek Türklerin elinde bulunan Giurgiu üzerine Rus ordusunu harekete geçirdi. 1809 Nisan ayında Bükreş'ten hareket eden Rus ordusu kaleye yaptığı hücumda muvaffak olamadı. Manuk Bey sonradan Rusya tarafından generallik rütbesi ile taltif edildi. Bkz., Hammer, *age.*, s.181,191. Bükreş'te bugün restoran-otel olarak kullanılan tarihi Manuk Han Manuk Bey tarafından 1800'lerin başında yaptırılmıştır.

* İsmail Ağa Tirsinik'teki çiftliğinde mutad olduğu üzere eğlendiği sırada, eğlenceyi seyretmek üzere toplanan köylülerden biri tarafından gece yarısı atılan bir kurşunla vurulup ölmüştür. Bkz., İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Mustafa Paşa Bayraktar”, *İA*, VIII, MEB, s.720. (720-727); *Netayic ül-Vukuat*, s.220. İsmail Hami Danişment, Türk ordusunda istihkam amirliği yapmış olan Baron Juchereau de Saint-Denys'e dayanarak verdiği bilgide Tirsiniklioğlu'nun ölümünde Alemdar Mustafa Paşa'nın parmağı olduğunu ancak Cevdet Paşa'nın bu fikirde olmadığını belirtmektedir. Bkz, Danişmend, *age.*, s.82.

¹⁴ *Dnevniya Zapiski*, s.15.

¹⁵ *Dnevniya Zapiski*, s.16-17.

Krasnokutsk'a burada reçel, kahve ve tütün ikram edildikten sonra Mustafa Paşa, Manuk Bey ve tercümanın dışındakilerin salondan çıkmasını işaret etmiştir. Baş başa kaldıktan sonra Mustafa Paşa Feldmareşal tarafından gönderilen mektubu açarak, okuması için tercümana vermiştir. Mektubun muhtevassından oldukça memnun kalan Mustafa Paşa bu memnuniyetini ve siyasi düşüncelerini şu sözlerle dile getirmiştir: "Türkler uzun zamandır Rusya ile barış yapmayı arzu ediyor. Ancak Fransızların siyasi entrikaları bunu engelliyor. Güya Türkiye'nin menfaatlerine çalışıyorlar. Fransızların sürekli art niyetlerini, bütün Avrupa'nın huzurunu kaçırdıklarını gördükçe Fransızlardan nefret etmeye başladım. Bizzat Fransızlar bana Ruslara karşı 30 bin kişilik bir kuvvet vaat ederek, bu kuvvetle kısa sürede Moldavya ve Valakya'nın (Memleketeyn/Eflak-Boğdan) ele geçirileceğini temin ettiler. Ben inanmadım. Türkiye'yi çok defa aldattılar. Kısa bir süre önce Fransızlar için çalışan 12 kişinin kellesini kestim. Benim ilk amacım Rusya ve İngiltere ile barış imzalamak. Fransızlarla asla¹⁶."

Bu sözlerden sonra Mustafa Paşa cevap mektubunun kısa sürede hazırlanacağını ve kendisinin İstanbul'da fazla alıkonulmadan yola çıkarılacağını söyleyerek ayrılmıştır. Bu arada Grigoreviç'in ziyaret edeceği yerlerde saygın bir şekilde ağırlanması için bir emirname vermiştir¹⁷.

Grigoreviç'in İstanbul'a gelişi bütün yabancı temsilciliklerde bir merak ve heyecan konusu olmuş, bilhassa meşhur Fransız elçisi Sebastiyani'den sonra yerine tayin edilen Fransız elçisi G.Latour Maubourg tam manasıyla bir telaşa düşmüştür. Ancak Grigoreviç *diplomasi okulu* tabir ettiği İstanbul'da dikkatli ve ketum olmaya son derece gayret etmiştir¹⁸.

3-Yeniçerilerin Ayaklanması

Alemdar, kısa süren (3 ay 18 gün) sadrazamlığı döneminde devletin ve milletin huzur ve asayişini sağlamış, devlet otoritesini yeniden kurmuş, III. Selim'den devraldığı reform sürecini başlatmış, artık her şeyin geride kaldığına kanaat getirmişti. Ancak bu süreçte başarıların getirdiği gereksiz bir gurur ve ihmale kapılması, rehâvet ve sefâyâ dalması düşmanlarını harekete geçirdi¹⁹. Bilhassa Yeniçeriler askeri alanda yapılan yeni düzenlemelerden oldukça rahatsızdı. İsyan öncesinde Alemdar aleyhinde propagandalar açıktan açığa yürütölmeye başlanmıştı. Bâb-ı Ali duvarlarına "Rumeliden geldi bir çıtak, Bayram ertesi ya kılıç oynayacak ya bıçak"²⁰ şeklinde afişler asılarak isyan adeta bağıra

¹⁶ Dnevniya Zapiski, s.17-18.

¹⁷ Dnevniya Zapiski, s.19.

* Sebastiyani eşinin ölümünden sonra hastalanmış ve memleketine dönmüştür.

¹⁸ Dnevniya Zapiski, s.19-20.

¹⁹ Devlet adamları yeniçerilerin tamamen sindirildiğine inanmışlar, İstanbul'un siyasi inceliklerini bilmeyen Alemdar'ı kendisine sunulan cariyelerle zevk ve eğlenceye tutku sardırıp kendileri de lükse ve görkeme kapılarak tedbir almayı unutmuşlardı. Alemdar'ın beraberinde İstanbul'a getirdiği Rumeli askerleri, hanlara ve vezir konaklarına dağıtılmış, buralarda tam bir gaflet uykusuna dalmışlardı. Bkz., *Netayic ül- Vukuat*, s.230.

²⁰ Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi*, s.96; Karal, *Osmanlı Tarihi*, s..94.

bağıra geliyordu. Buna benzer bir şiir parçası ölümünü takip eden günlerde dairesinde de bulunacaktır. Bu şiirde: “*Rumeli’den gelen eşkıya. Yeniçerileri küstahça yağmaladı. Ramazan bayramından sonra kan dökülecek. Yeniçeriler intikam alacak*”²¹ sözleri yazılı idi. Buna rağmen sadrazam ciddi tedbirler almamış, yeniçerilerin çığırtkanlığına aldırmamıştı.

Grigoreviç İstanbul’a geldiği günlerde, yeniçerilerin Alemdar Mustafa Paşa’ya karşı bir ayaklanma hazırlığı içerisinde olduğunu duymuştu. Pera’da bulunduğu sırada zaman zaman yanına uğradığı, uzun yıllar İngiliz sefaretı tercümanı olarak görev yapmış²², İstanbul’un siyasi atmosferine vakıf, tecrübeli ve saygın bir hanımefendi olan Pizani hanım bu gelişmelerden kendisine bahsetmiş, Alemdar Mustafa Paşa’nın, kaldırmak istediği Yeniçerilerin kendisi aleyhine büyük bir kampanya içerisinde olduklarını söylemişti. Ancak kutsal ay Ramazan’ın bitmesinin beklendiği sanılıyordu. Pizani Hanım Yeniçerilerin bu hazırlıklarından Mustafa Paşa’nın haberdar olduğunu ve her türlü tedbiri aldığını, ancak geç kalmış olduğunu söylemişti. Grigoreviç cevap mektubunu alarak ertesi gün İstanbul’dan ayrılacağını düşündüğü için bu gelişmelere ve isyan söylentilerine o an fazla önem vermedi²³.

Her ne kadar Mustafa Paşa’nın sert tutum ve politikaları belirli çevrelerce eleştirilse de, İstanbul’un huzurunu sağlamış, yaptıkları halk tarafından takdir edilmişti. Grigoreviç bu sebeple olmalı halkın olası bir Yeniçeri ayaklanmasına destek vermeyeceği kanaatindeydi²⁴.

Grigoreviç, İstanbul’da gezdiği o günün akşamı, Bogos ve Gabriel’le birlikte boğazda oturan Manuk Bey’e misafir olmuştur. Ertesi gün Manuk Bey kendisine sevinçli haberi vererek akşam divanın toplanacağını, cevap mektubunun hazırlanarak kendisinin gece yola çıkarılacağını söylemiştir. Divan toplantısında barış görüşmelerine katılacak 3 kişilik heyet tespit edilmiş ancak cevap mektubu hazırlanmadığı için Grigoreviç’in gidişi ertelenmiştir²⁵. O günü de İstanbul’da geçiren Grigoreviç’e, akşam saat 10’da vezir tarafından kabul edileceği bildirilmiştir. Ancak Bâb-ı Ali’ye gitmek üzere tam filikaya bindiği esnada vezirin adamlarından biri, vezirin şeyhülislam tarafından iftara davet edildiğini ve bu yüzden kendisiyle görüşemeyeceğini, bu geceyi de Manuk Bey’in yanında geçirmesinin istendiğini söylemiştir²⁶.

Kızılca kıyametin kopacağı o gece aslında Grigoreviç için kader anıdır. Randevünün iptali üzerine Manuk Bey’e misafir olan Grigoreviç misafir olduğu bu evde neşeli, müzikli, hoş sohbetli saatler geçirirken yeniçeriler bayramı

²¹ *Dnevniya Zapiski*, s.38.

²² Enver Ziya Karal, *Selim III’ün Hatt-ı Hümayunları*, TTK, Ankara 1988, s.193.

²³ *Dnevniya Zapiski*, s.24-25.

²⁴ *Dnevniya Zapiski*, s.25.

²⁵ *Dnevniya Zapiski*, s.25-26.

²⁶ *Dnevniya Zapiski*, s.30.

beklemeden Kadir gecesı isyanı başlatmış, İstanbul'u kan, gözyaşı ve alevlere boğmuştu.

Grigoreviç bu gelişmeleri ancak sabaha karşı öğrenebilmiştir. O günün sabahını (15 Kasım 1808) şöyle anlatıyor: *"Sabaha doğru saat 5'de tercümanım beni uyandırdı. Telaşlı bir halde, evde yalnızca bizim kaldığımızı ve herkesin isyan mahalline gittiğini söyledi. İskele kapanmış, aralıksız devam eden ateş sesleri duyuluyor. Caddeler boş. Halk evlerine kapanmış durumda. Tercümanım yeniçerilerin buraya baskın yapabileceğini, bu yüzden acele etmemizi söyledi. Kendisine, ben vezire elçi olarak gönderildim. Burada kalacağım. Herhangi bir yere sığınmaktansa mahvolmayı tercih ederim dedim. Divana oturdum ve sigara yaktım. Evimizin penceresi silah sesleriyle çınladı. Tercümanın beti benzi attı. Fakat ben Allah'tan ve ecdadımın dualarından ümitvâr olduğum için sakindim"*²⁷.

Grigoreviç ve tercümanı endişeli bir halde beklerken İstanbul'daki en yakın dostları Pizani Hanım ve Avusturya bakanı Stirmer tarafından gönderilen bir kurye imdada yetişerek kendisini beklediklerini söylemiştir. Gece vezirin evi Yeniçeriler tarafından yakılmıştı. Grigoreviç'in dostu olan bu kişiler onun vezirle geceki randevülerini bildikleri için hayatından ciddi endişe ediyorlardı.

Hiç vakit kaybetmeden evden çıkan Grigoreviç yolda Pizani hanımefendiye uğradı. Hayatta olduğunu gören Pizani Hanım o kadar sevindi ki, *"Allaha şükürler olsun. Ölümünden döndünüz"* diye sevinç çılgınlıkları attı. Daha sonra Grigoreviç kendisini davet eden Stirmer Bey'e gitmek üzere Pizani Hanım'ın yanından ayrıldı. Grigoreviç yol boyunca gördüklerini şöyle dile getiriyor: *"Tenhalaşmış sokaklar üzerinde etrafa dağılmış üçer dörder gruplu askerlerle karşılaştık. Kimisi koşuyor, kimisi nereye gideceğini bilmez şaşkın halde, kimisi atlara barut yükleyerek İstanbul istikametine atları koşturuyor"*. Bu arada kader muhasebesi yapan Grigoreviç: *"Geçen gece ölüm, itiraf etmek gerekirse beni adım adım takip etmiş. Eğer şeyhülislam veziri iftara davet etmemiş olsaydı veya Manuk Bey'in yanına iki saat geç gelmiş olsaydım hiç şüphesiz Yeniçeriler tarafından parçalanmış olacaktım"*²⁸ diye düşünür.

Grigoreviç Avusturya bakanının evinde bulunduğu bu sıralarda İstanbul'da yaşanan elim hadiseleri gözlemlemeye devam eder. *"Top ve tüfek sesleri aralıksız duyuluyordu. Halk ortada yoktu. İskele kilitlenmiş, her iki taraftan da kimseye izin verilmiyordu. Asiler evleri yaktılar. Her tarafta ateşler savruluyor. Boğazda bekleyen yaklaşık 30 adet gemi şehri güllelerle dövüyor. Sokaklarda insanlar hançer ve kılıçlarla birbirini boğazlıyor. Pencerelelerden ateş açılıyor. Her yerde kan ve cesetler. Feryat, figan sesleri silah seslerine karışıyor. İstanbul alevlerle sarılmış adeta ateş soluyan bir dağa benziyordu"*²⁹.

²⁷ Dnevniya Zapiski, s.31-32.

²⁸ Dnevniya Zapiski, s.33-34.

²⁹ Dnevniya Zapiski, s.34-35.

4-Bâb-ı Ali'nin Muhasarası ve Alemdar'ın Ölümü

Bir süredir isyan hazırlığı içerisinde bulunan yeniçeriler 14 Kasım'ı 15 Kasım'a bağlayan Salı gecesini Grigoreviç'in de ifade ettiği gibi, sadrazamın iftar için gittiği şeyhülislamın konağında bulunduğu bir sırada yangın çıkarak isyanı başlattılar. İsyanın bayram sonrasını beklemeden erken başlamasının sebebi, Şeyhülislamın konağındaki ziyafetten dönen Alemdar'a yol açmak isteyen muhafızlarının halkı değnek ve kamçıyla dağıtması ve bu yüzden yaralananların kahveleri dolaşıp yeniçerileri ayaklanmaya teşvik etmeleri ve bu heyecan anında ismi bilinmeyen birinin bayram ertesi ocağın ilga edileceği hakkında bir haber ifşa etmesi şeklindeydi³⁰. Zaten her şeyi göze almış olan yeniçeriler isyan ateşini yaktılar.

Grigoreviç'in günlüğünde o gece yaşanan olaylar şöyle anlatılıyor:

“Mustafa Paşa çok sayıda devlet memuruyla birlikte şeyhülislamın konağında iftarda idi. Bütün tedbirleri almıştı. Beraberinde iyi donanımlı 2000 muhafız bulunuyordu. İftar sonrası şeyhülislamın konağından çıkışta yangını gördü ve sebebini hemen anlayarak hızlı bir şekilde Bâb-ı Ali'ye hareket etti. Yeniçeriler ardından ateş açtılsa da muvaffak olamadılar. Alemdar sağ salim dairesine ulaştı. Bâb-ı Ali'in her tarafını kapatmaları için emirler verdi. Muhafızlarını etrafına topladı. Ordusu yeniçerilerle ümitsizce mücadeleye başladı. Bu çarpışmalarda o gün her iki taraftan yaklaşık 2000 kişi hayatını kaybetti. Yeniçeriler Bâb-ı Ali'yi yakma konusunda uzun süre karar veremediler. Zira burada hemen bütün hazine ve sadâretin önemli evrakları bulunuyordu. Onlar Mustafa Paşa'yı canlı olarak ele geçirmek istiyorlardı. Birkaç kez, her şeyin yolunda olduğu ve padişahın kendisini görmek istediğini söylemek üzere adam gönderdilerse de Mustafa Paşa bunların hiçbirine inanmadı. Sağlam bir şekilde korunmak için muhafızlarını teşvik ve teşcî etmeye devam etti. Yeniçeriler kudurmuş gibi binanın etrafını sarmış ve ateş etmeye başlamışlardı. Binanın dört bir yanı ateşe verilerek hiç kimsenin dışarı çıkmasına izin verilmiyordu. Mustafa Paşa sükûnetini muhafaza ederek yeniçerilere hitaben; “Benim hayatım size pahalıya mâl olacak. Son nefesime kadar savaşıcağım” diye haykırarak ateş etmeye başlamıştı. Mustafa Paşa yeniçerilerin menfaat ihtiraslarını bildiği için aralarında karmaşa çıkarmak ve vakit kazanmak maksadıyla üzerlerine bozuk paralar, değerli taşlar ve eşyalar saçmıştır. Yeniçeriler atılan bu şeyleri kapışmaya başladıkları ve aralarında tartışma ve çatışmalar çıktığı esnada Mustafa Paşa üzerlerine ateş etmeye devam etmiştir. Bu arada alevler binanın her tarafını sarmıştır. Yangın her tarafa yayılarak her şeyi yok etmiştir. Mustafa Paşa ölümün kaçınılmaz olduğu bu son dakikalarda bütün gücünü ve maneviyatını toplayarak “Ey asiler! Hayatımın son dakikaları sizin de son dakikalarınız olacak. İntikam

³⁰ Danişmend, a.g.e., s.96; Hammer, a.g.e., s.186; Karal, *Osmanlı Tarihi*, s.94-95; Ayrıca yeni kurulan Sekban-ı Cedid askerlerinin oruçlarını zamansız bozmalarının da yeniçerileri galeyana getirdiği sebepler arasında gösterilmektedir. Bkz., Stanford Shaw-Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, II, İstanbul 1983, s.29.

*almadan ölmeyeceğim. Elveda İstanbul" diye haykırmış, salonun orta yerine barut
döktürmüş ve ateşlemiştir. Birkaç gün sonra cansız yatan bedeninin bulunacağı
bodruma inmiştir*³¹.

Mustafa Paşa'nın binayı havaya uçurmasından sonra da ayaklanma bir
süre devam etmiştir. Bu arada kısmen sakin olan Pera'da da insanlar tedirgin
haldeydi. Herhangi bir tehlikeye karşı gemilerle uzaklaşma hazırlığı yapılıyordu.
Top ve tüfek sesleri kesilmiyordu. Yeniçerilerin kışlaları ve evleri yanıyordu.
Mescitler alev içindeydi. Mustafa Paşa'nın tarafında yer almış olan Yeniçeri Ağası
Mustafa Ağa param parça edilmiş, Kigay Bey (?) katledilmişti. Asi yeniçeriler
Sultan Mahmut'u tahttan indirerek hapsedilmiş olan sabık sultan Mustafa'yı tahta
çıkarmak istiyordu. Kaptan Paşa Ramiz Efendi gemileri silahlandırmış, yeniçeri
ocaklarına top atışlarına başlamıştı. İstanbul baştanbaşa yanmaya devam etti.
İşyanın daha ilk günü 4000 ev yanmıştı. Yangından ve kılıç darbelerinden binlerce
kişi hayatını kaybetmiş, kanlı cesetler denize atılmıştı³².

17 Kasım'da artık Yeniçeriler zafer edasıyla taşkınlıklara ve gösterişli
merasimler yapmaya, zaferlerini coşkuyla kutlamaya başlamış bulunuyordu.
Mustafa Paşa rejimi artıklarını ortadan kaldırıyor, Sekbân-ı Cedid ocaklarını,
onlara ait mal ve mülkleri imha ediyorlardı. Tehlike dolayısıyla Ermeniler ve
Rumlar silahlanmıştı. Mustafa Paşa'nın geride kalan yaklaşık 3000 kişilik ordusu
sultanın sarayında toplanmış asilere ateş etmeye devam ediyordu³³.

Aynı gün Yeniçerilerin tahta çıkarmak istedikleri Sultan Mustafa
padişahın muvafakatiyle boğduruldu ve babası I.Abdülhamit'in türbesine
defnedildi. Hanedandan geriye sadece Sultan Mahmut kalmıştı. 18 Kasım'da
Yeniçeriler saraya girmeye muvaffak oldular. Mustafa Paşa'nın askerlerinin çoğu
hayatını kaybetti. Hayatta kalanlar kaçarak kurtuldu. Kaptan Paşa Ramiz Efendi ve
Kadı Abdurrahman Paşalar* gemilere binerek İstanbul'dan uzaklaştılar. Osmanlı
tahtının hayatta kalan tek varisi olması dolayısıyla Yeniçeriler kazaskerlerin
aracılığıyla Sultan Mahmut'tan af dilediler ve bir daha itaatsizlikte bulunmamaları
şartıyla affedildiler. Böylece ateş sesleri kesildi. Yeniçeriler Sultan Mahmut'un
huzuruna çıktılar. Bayramını kutladıktan sonra Ayasofya camiine kadar Sultana
eşlik ettiler³⁴.

³¹ Dnevniya Zapiski, s.35-37.

³² Dnevniya Zapiski, s.38-39.

³³ Dnevniya Zapiski, s.41-42.

* Sultan Mahmut yeniçerilerin zaferinden sonra kendisini müdafa etmiş olanların Rusçuk'a kaçmalarına göz yumdu. Ancak yeniçerilerin baskıları ile Rusçuk'a kaçan Ramiz Paşa'nın yakalanması için Kandıralı Mehmet beylerbeyi tayin edilerek gönderildi. Silistre valisi Hüsrev Paşa da Rusçuk üzerine yollandı. Ramiz Paşa bu baskılar karşısında Ruslara sığındı. Ruslarla yapılan antlaşmadan sonra Belgrad Muhafızı atanmak suretiyle kandırılıp çağıldı ve Yerköy'de idam edildi. Bkz., *Netayic ül- Vukuat*, s.234; Hammer, *age.*, s.187-188. Kadı Paşa, memleketi olan Alaiye'ye ulaşabilmiş ise de, yeniçerilerin baskıları ve zorlamaları ile yollanan fermanlar üzerine Tekeli Oğlu Mehmet Ağa, kendisine saldırarak 1809 yılı Ocak ayı ortalarında yakalanıp asılmıştır. Bkz., *Netayic ül- Vukuat*, s.234.

³⁴ Dnevniya Zapiski, s.43-44.

Alemdar Mustafa Paşa'nın âkıbeti henüz belirsizliğini koruyordu. Kimileri onun kaçarak kurtulduğu ve ordu toplayarak İstanbul'a baskın yapacağını, kimileri bodrumda dumandan boğulmuş halde bulunduğunu, cesedinin Yeniçeriler tarafından aşağılanarak caddelerde sürüklendiğini, daha sonra kafasını kestiklerini, kimileri canlı olarak ele geçirildiğini ve sonra parçalandığını söylüyordu³⁵. Ancak isyanın üçüncü gününde Mustafa Paşa'nın bodrumda dumandan boğulmuş halde bulunduğu kesinleşti. Cansız yatan bedeninde, belinde sultan Mahmut tarafından hediye edilmiş kılıç, elinde ise tabanca bulunuyordu. Ceset Yeniçeriler tarafından sokaklarda sürüklendikten sonra bir ağaca asıldı. Paşa'nın cesedine hakaret eden ve aşağılayan yeniçeriler ağzına soktukları sopa parçasını orada bulunanlara göstererek “*Bakınız Rumeli eşkıyası tütiün çekiyor*” diye alay etmişlerdir³⁶.

Mustafa Paşa'nın öldüğü kesinleşmiş olmasına rağmen, hayatta olduğuna dair söylentiler bir süre daha dillerde dolaşmıştır. Ortada dolaştırılan cesedin ona ait olmadığı ve Yeniçerilerin intikam duygularının tatmin edilmesi, daha da azgınlıklarının önlenmesi maksadıyla bunların yapıldığı söylentisi dolaşmıştır³⁷.

Ayaklanma süresince kadın ve erkek toplam 15 bin kişi hayatını kaybetmiş, 5 binden fazla yeniçeri yaralı olarak kışlaları doldurmuştur. Sultan Mustafa'nın annesi boğdurularak oğlunun yanına defnedilmiş, ardından kız kardeşi de zehirlenmiştir³⁸. Yeniçeriler tahta geçirmek istedikleri Sultan Mustafa'yı boğduran 12 kişinin kellesini istemişlerdir. Önemli devlet adamları bir bir yeniçeriler tarafından ortadan kaldırılmıştır. Hariciye'nin geride kalan tecrübeli devlet adamlarından Halif Efendi çavuş başının gayretleriyle Yeniçerilerin elinden kurtulmuştur. Yeniçerilerin devlet adamlarından 15 kişinin daha kellesini istemesi üzerine Sultan Mahmut daha fazla dayanamayarak Yeniçerilere hitaben sert bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında Sultan Mahmut: “*Kendi kardeşlerinizin kanını dökmeye daha ne kadar devam edeceksiniz? Kana susamış bir kaplan gibi vahşete doymadınız mı? Yeryüzü sizin kan kokan ellerinizden inliyor. Günahsız insanlar sizin taşlaşmış kalplerinizden yeterince muzdarip oldu. Canavarlıkta ruhlarınız müzminleşmiş. Bütün imparatorluğun yok oluşunu hazırlıyorsunuz. Siz vicdan ve inanç kanunlarını ayaklar altına aldınız. Hasım devletler hudutlarımızda cereyan eden bu felaketi hiç şüphesiz istismar edeceklerdir. Ben sizin padişahınızım. Ben size değil siz bana itaat etmelisiniz. Eğer bana itaat etmek istemiyorsanız, tahtı bırakır, Anadolu topraklarına giderim. Keyfinize göre ülkeyi*

³⁵ Dnevniya Zapiski, s.44.

³⁶ Dnevniya Zapiski, s.46-47. Alemkar Mustafa Paşa'nın cesedi zorbalar tarafından ağır hakaretlerle yollarda sürüklenerek Atmeydanı'na getirilmiş ve bir dut ağacına baş aşağı asılmıştır. Daha sonra Yedikule civarındaki kör bir kuyuya atılmış, yeniçeri ocağı'nın ortadan kaldırılmasından sonra (1826) kemikleri yine o civarda bir yere gömülmüş ve nihayet II. meşrutiyet'in ilanından sonra kemikleri buradan alınarak Gülhane Parkı karşısındaki Zeynep Sultan Camii mezarlığına nakledilmiştir. Soğukçeşme'den Sultanahmet'e çıkan caddeye de Alemkar Caddesi adı verilmiştir. Bkz., Uzunçarşılı, “Mustafa Paşa Bayraktar”, *İA*, VIII, MEB, s.726.

³⁷ Dnevniya Zapiski, s.47.

³⁸ Dnevniya Zapiski, s.47-48. IV. Mustafa'nın kız kardeşi Esmâ Sultan yeniçerilerin ayaklandırılmasında önemli rol oynayan kişilerden birisidir. Tebdil-i kıyafetle propaganda yaptığı ve ocak ileri gelenleriyle görüştüğü bilinmektedir. Bkz., Danişmend, *age.*, s.96.

yönetirsiniz. Bu vahşetinize şahit olmak istemiyorum"³⁹ demiştir. Bu sözler üzerine Yeniçeriler padişaha bağlılıklarını, ona itaat edeceklerini ve emirlerini yerine getireceklerini söylemişlerdir. Böylece isyan sona ermiş, yaralar sarılmaya, felaketin acı izleri silinmeye çalışılmıştır.

5-Alemdar'ın Ölümünden Sonra Rumeli

Mustafa Paşa'nın ölüm haberi bütün Rumeli'de büyük bir galeyana sebep oldu. Daha ölümünün haber alındığı ilk günlerde ayaklanma henüz sona ermişti ki, yeni bir söylenti İstanbul'un yeni bir felaketle karşı karşıya olduğunu gösteriyordu. Mustafa Paşa'ya bağlı 17 bin kişilik bir ordu İstanbul istikametine harekete geçmişti. Bu haber üzerine halk telaş içerisinde evini, dükkânını kapatarak yeniden tedbir almıştı. Bu sırada Alemdar'ın öldüğü haberinin kesinleşmesi üzerine ordunun geri dönmesiyle şehir yeniden sakinleşti⁴⁰.

İsyanın ilk günlerinden itibaren Alemdar'a bağlı devlet adamlarından bir kısmı Yeniçerilerin gazabından korkarak soluğu Rumeli'de almıştı. Mustafa Paşa'ya bağlı ordu isyan halindeydi. Rumeli ayanlarının büyük bir kısmı değiştirilmiş, ancak yerlerine henüz yenileri tayin edilmemişti. Her ne kadar Rusçuk vekili Ahmet Efendi halkın eski beylerine itaatlerinin sağlanması için tedbirler alsa da bu durum Rumeli illerinde bir kaosa yol açıyordu. Mustafa Paşa'nın ölümünü fırsat bilen müslim veya gayrimüslim bazı unsurlar memnun olmadıkları ağalarını değiştirmek veya istediklerini başa geçirmek için bir kampanya içerisine girmişti. Rumeli'de eşkıya çeteleri yeniden kol gezmeye başlamıştı. Köyler yakılıyor, ahali yağma ediliyordu. Daha önce Silistre dolaylarında bulunan Elikoğlu eşkiyası Mustafa Paşa'nın ölümünden sonra oradan çıkarılmış ise de bu defa Karlov civarını mesken tutmuştu. Bu sebeplerledir ki, Grigoreviç'in dönüş yolunda güzergâh uzun ve dolambaçlı ancak daha emin bir şekilde tespit edilecektir.

6-Grigoreviç'in İstanbul'dan Ayrılması ve Rus Harbinin Yeniden Başlaması

Grigoreviç, isyanın bitmesi, devlet işlerinin yeniden toparlanma sürecine girmesiyle Alemdar Mustafa Paşa'nın yerine tayin edilen yeni vezir Memiş Efendi (Arnavut Memiş Efendi)'ye takdim edilmiştir. Grigoreviç'in, Avrupâi usul ve âdâba vâkıf, tecrübeli, samimi ve nezaket sahibi olarak nitelediği ve maalesef böyle insanların uzun süre sadaret makamında barındırılmayacağını düşündüğü⁴¹ bu vezirle görüşmesi gayet olumlu geçmiştir. Rusya'yla barış görüşmelerine kalındığı

³⁹ Dnevniya Zapiski, s.48-50.

⁴⁰ Dnevniya Zapiski, s.46.

⁴¹ Grigoreviç'in kendisinden takdirle bahsettiği Sadrazam Memiş Efendi, Danişmend'e göre, "aciz, idaresiz ve silik bir şahsiyet" olması sebebiyle bu makamda ancak 1 ay 9 gün kalabilmiştir. Yerine Gürcü Ziya Paşa ikinci defa olarak tayin edilmiştir. Bkz., Danişmend, age., s.98-99.

yerden devam edileceği, iki büyük imparatorluğun eskiden olduğu gibi dostluğunun yeniden inşa edilmesine gayret edileceği sözlerini almıştır⁴². Yeni vezir Grigoreviç'e bu dostluk ve samimiyetin nişânesi olarak padişah adına madalya ve hediye takdim etmiştir*. Vezir bu görüşmenin ardından Reis Efendi'ye, Grigoreviç'in ülkesine dönüşü için işlemlerin hızlandırılması, en uygun güzergâhın seçilmesi ve yol güvenliği için her türlü tedbirin alınmasını emretmiştir⁴³.

Önce deniz yoluyla Marmara denizinden Tekirdağ'a, oradan kara yoluyla Rumeli beyi olan İsmail Bey'in bulunduğu Serez'e gitmesi konusunda karar verildi. Vidin'e kadar yol güvenliğinin sağlanması, Vidin'den itibaren Kraiov (Craiov)'a kadar Vidin Paşası Molla'nın güvenliği sağlanmasını hâvî mektup yazıldı. Bu arada barış görüşmelerini hâvî Feldmareşal Prozorovsk'a yazılan cevap mektubu da hazırlanarak Grigoreviç'e teslim edildi. Grigoreviç'i götürecek olan gemi, mürettebatıyla birlikte hazır hale getirildi. Hava muhalefeti dolayısıyla geminin hareketi bir süre daha ertelendi ve nihayet 30 Kasım'da Grigoreviç İstanbul'daki dostlarıyla vedalaşarak Büyükdere'de bekleyen gemiye binerek yola çıktı. Ancak rüzgârın şiddetini artırması üzerine geri dönüldü⁴⁴. Ertesi gün bu defa iyi donanımlı yeniçerilerin refakatinde yol güvenliği için her türlü tedbir alındıktan sonra kara yoluyla İstanbul'dan ayrıldı. Marmara denizi sahilinden, Silivri, Tekirdağ, Malkara, Keşan, Fera (Ferecik), Megra, Yumurjan, Yenice, Kavala, buradan sonra ise denizden uzaklaşarak Rumeli içlerine doğru önce Pravadi, ardından Serez'e ulaştı. Burada İsmail Bey'in misafiri olarak üç gün kaldı. 10 Aralık sabahı Serez'den ayrılarak Balkan dağları üzerinden yapılan zorlu bir seyahatten sonra Nevrekop, Razlug, Pazarcık, Filibe, Çerpan, Zağra, Kızanlık, Tırnova ve nihayet 20 Aralık'ta Rusçuk'a ulaştı. Sağlığı ve yol yorgunluğu dolayısıyla Rusçuk'ta bir müddet misafir edildikten sonra 22 Aralık'ta kendisine hediye edilen Arap atıyla Bükreş istikametinde yola çıkarak Rus ordusu karargâhına vardı⁴⁵.

Grigoreviç'in İstanbul'dan ayrılmasından üç gün sonra barış görüşmelerinin esaslarını belirlemek üzere Reisülküttap Galip Efendi, Haremeyn payelilerinden Mehmet Rıza Efendi ve Beylikçi İzzet Bey 1., 2. ve 3. delege olarak İstanbul'dan Bükreş'e gönderildi⁴⁶. Tilsit ve Erfurt görüşmelerinin ardından Osmanlı devleti ve İngiltere arasında başlayan yakınlaşma 5 Ocak 1809'da Kale-i Sultâniye antlaşmasıyla sonuçlanmış ve bu antlaşmanın gizli maddeleri uyarınca İngiltere'nin Osmanlı devleti ile Rusya arasındaki barış görüşmelerine arabuluculuk yapacağı öngörülmüştü⁴⁷. Rusya, aracı olarak tayin edilen İngiltere elçisi Adair'in bu rolünü kabul etmediği gibi barışın gerçekleşmesi için Adair'in derhal İstanbul'dan uzaklaştırılması şartını koydu. Osmanlı Devleti tarafından

⁴² *Dnevniya Zapiski*, s.52-56.

* Bunlar, pırlantalarla süslenmiş ay yıldızlı madalya ve elmas işlemeli tütün kutusudur.

⁴³ *Dnevniya Zapiski*, s.55.

⁴⁴ *Dnevniya Zapiski*, s.57-63.

⁴⁵ *Dnevniya Zapiski*, s.66-122.

⁴⁶ Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat*, s.236.

⁴⁷ Uçarol, *age.*, s.102-103.

verilen menfî cevaptan sonra barış görüşmeleri kesildi ve Galip Efendi Yaş'tan ayrılarak İstanbul'a dönme emri aldı⁴⁸.

25 Ağustos 1807'de akdedilen ve yedi ay süresi olan mütareke yaklaşık 2 yıla uzamıştır. Barış görüşmelerinin kesilmesinden sonra 1809'da Ruslarla muharebe yeniden alevlendi. Rusların esas ordusu Dobruca'yı geçerek bir kısmı Varna, diğer kısmı Şumnu istikametinde iki koldan taarruza geçti. Osmanlı ordusunun kahramanca mukabelesi üzerine Ruslar geri çekildi. Bunun üzerine Osmanlı ordusunun Bükreş istikametine harekete geçmesi kararlaştırılmış ise de Rusların Silistre'yi kuşatmaları üzerine bundan vazgeçildi. 24 Ekim 1809'da iki ordu Silistre yakınlarında muharebeye başladı. Rus ordusu büyük kayıplar vererek geri çekildi⁴⁹. 1810 ilkbaharında Ruslar yeniden taarruza geçti. Varna ve Şumnu'da başarılı olamadılar ise de Silistre ve Rusçuk kalelerini ele geçirdiler. Ancak devam eden muharebelerde çok zayıf verdiler. 1811 ilkbaharında Rusçuk'un geri alınması için Osmanlı ordusu harekete geçti. Aynı yılın yazında Rusçuk yeniden Osmanlı ordusu tarafından ele geçirildi. Rusların karşı taarruza geçtiği sırada Fransa ile Rusya arasında harp yeniden başlamak üzere olduğu için Ruslar ister istemez Osmanlılarla barış görüşmelerine girişti. Barış görüşmeleri için yine Reis Galip Efendi Bükreş'e gönderildi. Nihayet 16 Mayıs 1812'de Bükreş antlaşması imzalanarak 1806'da başlayan Osmanlı-Rus harpleri sona erdi. Bu antlaşmayla Eflâk'a girdiği yerden Tuna'ya dökülünceye kadar Prut ve Karadeniz'e kadar Tuna nehirleri sınır kabul edildi. Eflak ve Boğdan'ın bir kısmı Osmanlı'da kaldı. Hotin, Bender, Kili, Akkerman ve İsmail kalelerinin Ruslarda kalması kararlaştırılırken, Ruslar Sırp'lar için de bazı imtiyazlar elde ettiler⁵⁰.

7-Grigoreviç'in Günlüğünden Bazı Notlar

Grigoreviç'in günlüğündeki notlarına bakıldığında öncelikli olarak dikkati çeken husus yolculuğun hem gidişte hem de dönüşte çok meşakkatli ve tehlikeli oluşudur. Yolculuğun kış mevsiminde yapılması, Balkan dağlarının aşılmasının çetinliği, eşkıya çetelerinin saçtığı korku vurgulanır. Bütün bunlara rağmen Grigoreviç, kendisinin her şeyden önce bir asker olduğunu, her türlü engeli aşmakta kararlı bir tutum sergilediğini ve görevi en kısa sürede yerine getirme çabası içerisinde olduğunu sıklıkla ifade eder. Rus askerinin kendisine verilen görevi askeri bir disiplin içerisinde yerine getirme bilinci ve sorumluluğunda olduğuna vurgu yapar.

Osmanlı yetkilileri Grigoreviç'in görevini sorunsuz bir şekilde yerine getirebilmesi için Türk hudutlarına girdiği andan itibaren olağanüstü güvenlik tedbirleri almıştır. Grigoreviç yola çıkarılmadan önce yol güvenliğinin sağlanması, konaklayacağı yerlerde mahalli Türk yöneticileri tarafından saygın bir şekilde

⁴⁸ Hammer, *age.*, s.190-191.

⁴⁹ *Netayic ül-Vukuat*, s.237.

⁵⁰ *Netayic ül-Vukuat*, s.241-242; Danişmend, *age.*, s.100-101.

karşılanması için görevliler tayin edilmiş ve ilgili yerlere hitaben onurlu bir elçi gibi karşılanması hususunda hususi mektuplar yazılmıştır. Özel seçilmiş silahlı yeniçerilerin refakatinde görevinin başarıyla tamamlaması temin edilmiştir.

Grigoreviç yolculuğu esnasında zaman zaman Osmanlı reayası Bulgar ve Rum ailelerinde konaklamıştır. Onlarla yaptığı sohbetlerden günlüğünde bahseder. Gelişi esnasında Osman Pazar yakınlarında bulunan Çatak köyünde misafir olduğu bir Bulgar ailesinde onlarla yaptığı ilginç sohbetten bahseder. Ev sahibinin çocuklarına üzerinde Rus çaricesi Katerina'nın resmi bulunan Rus parası dağıtır ve bu resmin II. Katerina olduğunu söylediğinde Bulgar ailesi Katerina'nın resmini büyük bir saygıyla öperler ve Grigoreviç'e, çariceyi uzun zamandır tanıdıklarını, onun kendilerini Osmanlı yönetiminden kurtarmak istediğini, Rus ordusunun yakında gelip kendilerini kurtaracağını ümit ettiklerini söylerler. Grigoreviç, o gün gelene kadar kendilerinin temkinli olmalarını tavsiye etmekle yetinir. Yine dönüş esnasında Serez'de konakladığı sırada kendisini ziyarete gelen Rumlarla ilginç sohbetinden bahseder. Rumlar Türk yönetiminden hoşnut olmadıklarını, Rusya'nın himâyesini istediklerini, İstanbul'un Rus çarının hakkı olduğunu ve bunun gerçekleşmesini arzu ettiklerini söylerler. Bu sözler karşısında Grigoreviç, bir zamanlar Rusya'nın İstanbul sefiri Bulgakov'un "*Grekler Türkiye'de benim felaketim oldu*" sözünü hatırlayarak bu ziyaretçilerine karşı oldukça temkinli davranmıştır. Onlara, "*kendi yöneticilerinden memnun olmayan halkın kimseye faydası olmaz. İç meselelerinden dolayı tarihten silinen çok devlet gördük*" diye cevap vermiştir. Bu temkinli tutumunun mükâfatını Serez Beylerbeyi İsmail Bey'in huzuruna vardığında aldığını günlüğünde ifade eder.

Bir kısım Rumların, Bulgarların Osmanlı yönetimine karşı bu olumsuz tavrına rağmen, yine onlardan çok sayıda kişinin Osmanlı yönetiminden memnun oldukları yolunda açıklamalara da şahit olmuştur. Serez'de Arhier Konstantin Serez beylerbeyi İsmail Bey'i Hristiyan tebâyaya karşı tutumundan dolayı çok övmüş, İsmail Bey'in Hristiyanların hâmisî olduğunu, hiçbir Müslümanın Hristiyanları aşağılamadığını, böyle bir durum karşısında derhal cezalandırıldığını kendisine anlatmıştır.

Günlüğünde Türkler hakkında da tespitlerde bulunur. Yolculuğunun Ramazan ayına tesadüf etmesi dolayısıyla Türklerin Ramazan ayında çok sıkıcı bir karaktere büründüğünü, yine gece uyumayıp gündüz uyuduklarını söyler. Bu durum devlet işlerine de yansımıştır. Ramazan ayı boyunca gündüzleri devlet dairelerinde işlerin ağır yürüdüğünü, çalışanların herhangi bir iş yapmadıklarını dile getirir. Türklerin yabancılara karşı sıcakkanlı ve misafirperver olduklarını belirtmeyi ihmal etmez.. İstanbul'da evlerin ve caddelerin düzensizliğine dikkat çeker. Topkapı sarayının ihtişamına değinerek çok büyük olduğunu ve sihirli bir şatoya benzediğini ifade eder. Ayasofya camiinin İstanbul'daki bütün binalardan yüksek olduğunu ve şehri süslediğini dile getirir. Sadece Galata'nın Avrupa stilinde bina edildiğini söyler.

Kendisine İstanbul'da rehberlik eden Ermeni asıllı tüccar Manuk Bey'in herhangi bir eğitim almamış olmasına rağmen Osmanlı yönetiminde yüksek mevkilere gelmesi ve etkinliğine şaşırır. Yine Alemdar Mustafa Paşa'nın sıradan bir bayraktar iken kısa sürede Sadrazamlığa kadar yükselebilmiş olması onu şaşırtır. Bu vesileyle Türklerin yönetim biçiminden bahseden Grigoreviç, Türklerde aile bağlarına bağlı bir aristokratik sistemin olmadığına, inancına, milliyetine bakılmaksızın insanların devlet kademelerinde hızla yükselebildiğine ve yine hızla bu makamlardan aşağıya edilebildiğine dikkat çeker. Yeniçerilerin isyanına ve devletin bu isyan karşısında aczine şahit olan Grigoreviç, Osmanlı yönetiminin otokrat ve despot bir yönetim olduğu yolunda Avrupa'da ve Rusya'da mevcut kanaatin doğru olmadığına işaret eder ve Osmanlı yönetiminde başsızlık olduğuna vurgu yapar. Çünkü yeniçeriler istediklerini başa getirebiliyor, istediklerini aşağıya edebiliyor, sıradan biri eşkıyaları başına toplayarak yüksek kademelere çıkabiliyor. Grigoreviç Osmanlı başkentinde her şeyin ordunun gücüne bağlı olduğunu, Osmanlı topraklarında devleti bir arada tutan, koruyan tek ve gerçek gücün ordu olduğunu, padişahın ve halkın orduya son derece saygı duyduğunu ifade eder.

Sonuç

Hem Osmanlı devletinin hem de Rusya'nın şiddetle bir barışa ihtiyacının olduğu kritik bir dönemde İstanbul'a gönderilen Grigoreviç'in İstanbul'la ilgili asla unutamayacağı hadiseler tabî ki yeniçerilerin isyanıdır. Günlüğünün önemli bir kısmını bu isyana ayıran Grigoreviç zaman zaman ölümle burun buruna dahi gelmiş, bazen talihi bazen de sakin ve temkinli tutumu sayesinde İstanbul'u mahşer yerine çeviren bu olaylar karşısında herhangi bir ciddi tehlikeyle karşılaşmamıştır. Gerek Alemdar Mustafa Paşa ile ilgili gerekse Yeniçerilerin isyanı hakkında müşahedelere ve duyduklarına dayanarak verdiği bilgiler Osmanlı kaynakları ile örtüşmektedir.

İstanbul'u kâbusa çeviren, Osmanlı tahtının geleceğini sıkıntıya sokan ve büyük maddî ve manevî zararlara yol açan bu isyanın başlıca sebebi bilhassa askeri alanda yapılmak istenen reformlar idi. İsyân sonrasında zaferi kazanan reform karşıtları yani yeniçeriler olmasına karşın netice itibarıyla daha büyük bir reformcunun yani II. Mahmut'un yolunu açması dolayısıyla yine de reformcular olacaktır.

Kaynaklar

DANIŞMEND, İsmail Hami., *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, IV, İstanbul 1961.

Dnevniy Zapiski Poezdki v Konstantinopol Aleksandra Grigoreviça Krasnokutskogo v 1808 godu, Samim im Pisanniya, S. Selivanovsk Basımevi, Moskova 1815.

- HAMMER., *Büyük Osmanlı Tarihi*, 9 (Ek Cild), Sabah Medya Ofset, Yersiz-Tarihsiz.
- KARAL, Enver Ziya., *Osmanlı Tarihi*, V, TTK, Ankara 1983.
- , *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, TTK, Ankara 1988.
- KURAT, Akdes Nimet., *Rusya Tarihi*, TTK, Ankara 1987.
- Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat*, III-IV, Haz. N.Çağatay, TTK, Ankara 1987.
- SHAW, Stanford -Ezel Kural SHAW, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, II, İstanbul 1983.
- UÇAROL, Rıfat., *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı., “Mustafa Paşa Bayraktar”, *İA*, VIII, MEB, s.720-727.